

DOMONKOS LÁSZLÓ

Elátkozott költők

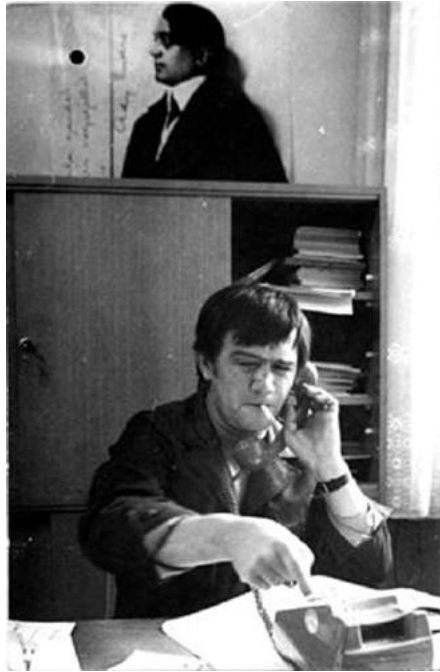
KÉT SORS, KORRAJZZAL

Napilapoknál nem divat a korai munkakezdés. A kötetlen munkaidő sokak által irigyelt rendje, tény, sokféle időbeosztást és teljességgel rugalmas munkavégzést tett lehetővé, legalábbis látszólag. Mert a napilapos tempó és regula, a napi lapindító értekezlettől az egyes oldalak leadási idejéig és az egyébként több „lépcsőből” álló lapzártáig – igen kevesen tudják-hiszik – olykor szinte rigorózus rendszerességet és periodicitást követel. Már akitől persze. Mert Rike például a délelőtt 10 óra körüli időpontnál korábban soha nem jelent meg a szegedi Stefánián, a festői Tisza-parttól alig néhány méterre található szerkesztőségben. („Kócos kisfiúhaja, a turcsi orr, a rücskös arc”, idézi meg külsejét Temesi Ferenc.) Bejött, csípőjére tett kézzel öregesen felnyögött („haj-haj, nagyfiam...!”), gondterhelten befészkelődött a tölem balra merőlegesen álló asztalánál az írógép mögé, és néhány elszánt sóhajtás után szaporán kopácsolni kezdett. Ez így ment jó fél-háromnegyed órán át. Folyamatosan, szünet nélkül szaporáztak, gördültek egymás alá a sorok, sok párbeszéd és plasztikus leírás – Rike sok riportot írt –, mikor szájában a cigarettával, szemlátomást elmélyülve, kicsavarta az utolsó oldalt, bámulva futottam át a tölem alig méternyire egymásra dobált kéziratpapírok között a félig-meddig felém fordultak valamelyikét: bámulatosan izgalmas és teljességgel nyomdakész, igazi irodalmi riport-részlet terpeszkedett előttem, elenyészően kevés gépelési hibával, könnyed, elegáns stílben megírva, „oda-tévé”, ahogyan mondogattuk – már nem is igazán olvasószerkesztőre: nyomdagépre várva. A szerző, mint aki jól végezte dolgát, már össze is cihelődött és tizenegy után pár perccel már a földszinti klub pultjánál lehetett látni, pohara gondosan a keze ügyében, cigarettája füstölt – az ebéd előtti, mindinkább sűrűsödő forgalomban hangja ugyan el-elveszett, sokszor csak az egy órakor kezdődő lapindító értekezlet előtt, az ebédről feljövők között lehetett hallani a mindinkább rikoltássá torzuló „hej, nagyfiam!”-okat, máskor a tizenkettő-fél egy körüli ebéd-nagyüzemi időben a pulttól átmenetileg eltávolított alkoholizálók körében volt felfedezhető, legtöbbször azonban az értekezlet kezdetére már ismét odafönn a szerkesztőségi szobában gunnyasztott, vagy az írógépre dőlve, vagy – és ez viszonylag gyakran megesett – gyengéden az asztal alá csúsztatva, kurta, vézna lábaival már az én székemet vagy asztalom oldalát rugdalva. Fél kettő-kettő között (nagyjából ekkorra ért véget az értekezlet is) általában már beért Gabi, néha a kisfiukkal együtt. Ketten-hárman segítettünk felnyalabolni apát – a taxi rendszerint már a Stefánián várakozott –, fél háromkor már az égvilágon semmi nyoma sem volt, hogy ezen a napon Petri Csathó Ferenc valaha is a szerkesztőség tájékán járt volna.

A főszerkesztő-helyettes csak Rozogának hívta, és erre minden oka meg is volt: úgy tűnt, igazi szenvedő magyar költőhöz méltón a világ összes elképzelhető súlyos betegsége Petri Feri személyes tulajdona, a súlyos ízületi bántalmaktól a legkülönbözőbb nyavalyáig, a tüdő, az erek, a szív, a máj, az epe, a lép és még minden lehetséges életfontosságú szerv ilyen-amolyan bajaiig. Hogy ezek közül hány lehetett nagyon is valóságos vagy legalábbis a realitáshoz közel álló (Rike életvitelét látva alighanem jónéhány): senki sem tudta pontosan.

Azután, hogy a hetvenes évek lagymatag fülleedségében viszonylag gyorsan megszoktam azt a megmagyarázhatatlannak tűnő, rejtélyesen vonzó valamit, amit örök magyar szerkesztőségi légkörnek, afféle redakció-atmoszférának lehet ne-

vezetni, Rike a szerkesztőségi flóra és fauna elmaradhatatlan, elemi tartozéka volt és maradt – olyan színeképe a Délmagyarország sajátságosan és utánozhatatlanul „Komócsin-szegedi” aurájának, amihez a főszerkesztő naiv-gyerekesen hithű kommunistasága és ezzel párhuzamos, olykor megindító emberi jósága éppúgy hozzátartozott, mint a nagy hangon mindenre fittyet hányó, vezérbulizó-piáló-nőző sportrovat-vezető körül tömörülő titkársági hangadó csapata vagy a kulturális rovat közutálatnak örvendő „Kisjágója”, a mindenkit mindenkivel összeugrasztó, keverő-kavaró, felfelé nyaló-lefelé rugó, a maga nemében zseniálisan aljas és így kiemelkedően törtető képzőművészeti kritikus. Ebben a világban Rike a maga módján kifejezetten megnyugtató és biztosságot adó jelenség volt, szilárd viszonyítási pont („hej, nagyfiam!”) – de mindezekon felül még valami más is. Az inkognitóban közöttünk rejtőzködő Költészet maga. A szellem, a kultúra, mindenféle magasabb érték és eszmény foglalatának álruhás követe. Harun-al Rasid, a szeszszagú irodalmi kalifa. Olyan, amilyen, de valami mást egyértelműen és folyamatosan sejtető. És egyszer – ki tudja, hogyan – valamikor az évtized vége felé kezembe került a Tiszatáj egyik régebbi – 73 decemberi – száma, benne egy Petri Csathó-verssel. *Tisztelgés Kós Károlynak*, ez volt címe.

„lépik az ember s lépik vargabetűket az ember
ámde szívével mindig a csillagsorsúra gondol
útjelző az véle az ember visszatálhat
hozzád jó kőműves kelemen ki a titkodat őrzöd
állsz keserűn mosolyogsz bölcs szikla a dévai várban”

Ennyi volt az egész. Rike az idő tájt éppen a gazdaságpolitikai rovat vezetője volt. Rövid ideig – éppen e sorok íróját megelőzően, midőn én még a fővárosban a redakciós munka oskolájának padját koptattam – a kulturális rovatban filmkritikusként is tevékenykedtem, jól emlékszem, Milos Forman nagy művétől, Ken Kesey Száll a kakukk fészkére ímű könyvének filmváltozatáról 77 tavaszán írott kritikájára, ami – tizenöt éves filmkritikusi gyakorlat után is állítom – , alighanem a Délmagyarország történetének legragyogóbb filmkritikája volt, félelmetesen szuggesztív, nagyhatású és elegáns tömörséggel valahogy úgy fejeződött be, hogy „az ember döbbenetes élménnyel távozik a moziból. Látja, hogy a zsarnokság ellen még akkor is érdemes küzdeni, ha az teljességgel reménytelennek látszik.” Rovatbéli munkájának jellegéhez a vers körülbelül úgy illett és aránylott, mint mondjuk tehénre az úszónadrág, vagy – stílusosabban – mint útburkolóra a szmoking. Napokig enyhe benuultságban jártamkeltem, valahányszor Petrivel találkoztam, jó erősen a Harun-al Rasid-effektus sajátos hullámai vertek képen, képtelen voltam elrendezni, hogy ez ugyanaz a pasas, aki már évek óta a szobatársam, akinek fent megidézett attrakcióját hetente többször átélni vagyok kénytelen. Akkoriban Erdélyt, az erdélyi magyarokat, az erdélyi magyar irodalmat nemcsak emlegetni nem volt ildomos, de nem is akadt sok olyan elszánt eszelős, aki ilyesmire vetemedett volna. Ki-ki a maga szerencséjének – hatásainak-indíttatásának, privát sors-alakulásának – köszönhette, ha így-amúgy kapcsolatba került az Erdőn Túli Földdel. Nekem Szeged-Rókus Szatymazi utcájában a szülőházam szomszédságában lakó Salló bácsiék roppant gyakorlatias segítségé adta meg a döntő lökést, hogy 23 éves koromban, 1974 nyarán életemben először a Királyhágón túlra induljak: csak ekkor (!) tudom meg, hogy a kisgyerekkorom óta ismert Sallóék csiki székelyek és Salló bácsi öccsének családjá váltig ott él. Szállás-bázis biztosítva. Igaz, szellemi nevelőapám már jóval előbb mesélt („sírni fognak, ha megmondod, honnan jöttél”), kedves gimnáziumi cimborám, Rác Zsoli bölcsész feleségétől, Kövesdy Zsuzsától meg éppen azon a nyáron kapok egy könyvet, szigorúan felszólítva elolvasására – Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér*. Ám nagyjából csak ennyi előzetes élményem-képem-ismeretem volt, midőn Rike Kós Károly előtt tisztelgő verse a kezembe került. Kós Károlyról meg ezután rögtön eszembe jutott, hogy egyik évfolyamtársnőm, a Bartos Zsuzsa nemrég mesélte nagy lelkesen, hogy Kolozsvárott meglátogatták Károly bácsit. Eredmény, mindent összegezve: Kós Károlytól minden elérhető-elkérhető olvasni kezdtem, szinte hideglelős elszánással-gyorsasággal, de – közvetve – ennek lett eredménye Bálint Tibor szintén ekkoriban megjelent *Zokogó majom* és Lászlóffy Aladár *Papírrepülő* és *Az ólomkatoná hadifogsága*, továbbá Györi Klára *Kiszáradt az én örömem zöld fája* című kötetének fölhabzsolása is...

Az egyetlen terjedelmesebb Petri Ferencről szóló – gyönyörű – emlékidézés, az egykori jóbarát, Szepesi Attila *Nagyszentmiklósi ballada* című írása (*A béka kertje* című, idestova húsz éve megjelent esszékötet záródarabja). Azt mondja Rikéről: mivel ők ketten már régóta kétszáz kilométerre éltek egymástól, „a legtöbb értesülés vagy félértesülés pontosan beleillett a szent csavargó, az iszákos és nyomorult látnok, az

ezredvégi Verlaine összképébe. Az elátkozott költőébe, aki roskadt vállára veszi a világ terhét, szennyét és nyomorúságát, s e küldetésbe törvényszerűen bele kell pusztulnia.” Igen: az elátkozott költő „rövid életútja a csodagyerek csillogásától a megnyaklott sors, a magány, az alkohol nyomorúságába vezetett.” Hogy a Petri Feri-féle ezredvégi elátkozott költők milyenek is voltak valójában: én rajta, véle és általa ismerhettem meg. És csakis az ő révén. (Amikor jó másfél évtized múltán egy sajtósági kései reinkarnációjával találkozhattam, az már más volt, még ha a maga módján ugyanilyen varázslatos is. És mindenképpen – örökre – Rike-ihletettséggű. De erről később.)

Petri Feri szülei a Romániához csatolt bánági vidék alföldi tájairól származtak, édesapja a Temesvárhoz közeli Dettán diákoskodott, a rejtélyes-legendás aranykincse révén oly híressé lett Nagyszentmiklós, Bartók Béla szülőhelye is nagy szerepet játszott családjában. Ez az örökség, akárcsak az otthonos székely zezzugok világa Tamási költészeti prózájában, különleges fénytörésben szüremlett át költészetén, melynek – nem elfeledett: máig ismeretlen! – rendkívüli értékeit nagymértékben meghatározták. A barát-költőtárs – esszéistának sem akármilyen – Szepesi kiválóan ráérezte erre az életmű-meghatározó sajátosságra: talált – több másik mellett – egy olyan Petri Csathó-verset, amely „korszakok fölött világít”, „évszázadok fölé feszít ki hidakat.” Egyben címével Szepesi Attila írásának is címet ad: a *Nagyszentmiklósi ballada* „egész baljós huszadik századunk jelképe”. (Túlzás? Baráti-pályatársi elfogultság? Mindjárt meglátjuk.)

Íme, „baljós és bornírt évszázadunk fekete és színarany emlékműve”:

„és megjelennek a lobos ég alatt
és megjelennek mind a lobos szörnyek
és fölgyújtja akkor házát az asszony
egy percig áll karján kisdédével
nézi egy percig még amint
a szörnyeket elindítók
bűne és szégyene világol
aztán elindul nem néz vissza
viszi a karján kisdédét
mintha Mária menekülne
a mind a négy sarkán meggyújtott Júdeából”

Ez a biblikus horror-pillanatkép, kimerevített irtózat-látomás: alighanem a Petri Csathó-költészet emblematikus darabja is. Személyes tragédiájának iszonyata és családjának sorsa éppúgy megtalálható ebben a koncentrált emlékezés-szeletben, mint a szűkebb és tágabb közösség végzete és a kor egész feneketlen pokol-valósága. A teljesség pedig, tudjuk, minden igazi művészet – így az igazi, a nagy költészet alfája és omegája is. A Petri Feri-féle totalitás – Kós Károlytól Nagyszentmiklóson át a világ-egészig – ennek egyik ragyogó példája. Alighanem ezért hajszálpontos Szepesi Attila értékelő minősítése és használt jelzőrendszere.

Rike életét alapvetően meghatározta, miként *Az idő térképjelei* című 1993-as kötetben egy róla szóló rövidebb írásában Baka István is kifejti, hogy családját a hírhedt hortobágyi Ebesre telepítették ki 1952-ben (édesapja erdélyi katonatiszt volt, aki 1945 után pályafutását – egy darabig – az ún. demokratikus honvédségnél folytatta, majd a számtalan sorstársához hasonló teljes számkivetettség lett osztályrésze). Rike „hat-hét éves gyerekként itt élte át a Rákosi-korszak minden iszonyát és nyomorúságát, innen tért vissza X-es – azaz osztályidegen származású – gyerekként; még középiskolába sem vették volna fel, bár kitűnő tanuló volt, ha nem nyer meg egy országos úttörő bajnokságot – futóként, s a súlyzózások és a betonpályán folyó futóedzések miatt ment tönkre a gerince harmincéves korára”, fejti ki Baka. Majd hozzáfűzi: „Ebes, más szóval a félelem. Hogy bármikor leinthezik, visszaküldhetik az utolsó padba, hogy bármikor kétségbe vonhatják nemcsak a tehetségét, hanem a szóláshoz, a létezéshez való jogát is. Ebes miatt nem mert az első visszautasítás után kötettel jelentkezni többé.(...) Ebes miatt vállalt munkát a két szegedi napilap közül a sztálinistább szelleműnél, s írta a vezércikkeket maga is április 4-ére, október 11-re. (Szeged „felszabadulásának”, szovjet megszállásának napja – D. L.) A kitorési kísérlet – a szolnoki rádiónál töltött évek – után már a másikhoz (a Délmagyarországhoz, hogy így szobatársam lehessen – D.L.) tért meg rovatvezetőnek, s úgy tetszett, beilleszkedett, költői ambícióiról lemondva – de a versírást (s méghozzá milyen remek versek írását) nem hagyva abba, élte az elvtársakkal komázó vezető újságírók életét.”

Hogy milyen életet élt a Kádár-korszak vidéki szellemi életének elátkozott költője: ugyan kissé éreztettem már, de a további részletek sem elhanyagolhatók. Petri Feri Ebest szinte soha nem emlegette, óvatosabbnak-féltőbbnek sem volt nevezhető a megszokott – nem éppen Oroszlánszívű Richárdnak számító – vidéki átlagnál. Vezető újságírónak is csak némi fenntartásokkal – szakmai kvalitásai és nem beosztás-reputációja-elismertsége okán – merném nevezni. Az igazi vezetők sohasem engedhették meg maguknak azt az oldott, minimum extrémnek nevezhető, villonos-szegénylegényes életforma-stikliket, mint ő – nem legenda, amit a *Porban* Temesi Ferenc megír róla („Péteri” címszó alatt): egy liter borért bármikor, bárkiről hajlandó volt (tökéletes) szonettet írni, az egykori Szeged bárban pedig különálló, nagy produkciója volt, hogy – megfelelő alkoholos ellenérték fejében – „kapásból megmondta, hány betűből áll az a szöveg, amit kapatosan a kedves vendégek gagyogtak neki.” És miként az igazság szabaddá, a folyamatos alkoholizálás persze bátorrá tesz: valamikor a nyolcvanas években az egykoron Szegedről elszármazott, pontosabban egy darabig itt is pártcsinovnyik-szolgálatot teljesítő Győri Imre nagykutya elvtárs (korábban KB ideológiai titkár, KB-osztályvezető és hasonló) a városban járván – persze hogy némi közös poharazgatás közepette – Rikétől kap némi útravalót; olyat, amiről azt szokták mondani, hogy nem teszi ki az ablakba... Ennyi bőven elég, hogy Rike repüljön a szegedi laptól, de még ő jár jól (a nyolcvanas évek közepe felé járunk): felkerül Pestre a Vasárnapi Hírekhez. Hogy, hogy nem: nem bírja túl sokáig, a rendszerváltás kellős közepén, 89-ben visszatér Szegedre. És az a néhány év, ami még hátra van: nagyjából ugyanúgy ellentmondások sorával teltett, ugyanolyan Janus-arcú,

akárcsak az öt körülölelő kortárs magyar történelem. Ötvenéves korában, 1995-ben magánkiadásban, nagy baráti segítséggel megjelenik élete első és egyetlen kötete (*III vers*) – a szerkesztőség valamikori Kisjágójának szerkesztésében... Barátai, kollégái tisztában vannak kvalitásaival (jól emlékszem, hogy Nikolényi Pista, a Délmagyarország kiváló kultúrrovat-vezetője minden szerkesztőségi „fűzge” és marhaskodás dacára mekkora respektussal kezelte mindig, milyen megkülönböztetett szeretettel beszélt vele), tudják, hogy nemcsak nemzedéke egyik legjobbja, de a kortárs magyar költészet legelső vonalában a helye – mégis, az újonnan megjelenő irodalmi lexikon nagynevű irodalmár szerkesztője, Rike földije (Szőregen él) még arra sem méltatja, hogy akár csak a nevét is megemlítsé. (Nem ő az első, nem is az utolsó.) Egy-két antológiában megjelenik egy-két verse, de ő az, akit sehol sem „jegyeznek” – elátkozott költő, hiába – , akiről teljes joggal megállapítható, hogy úgy van, hogy tulajdonképpen nincs jelen, noha két-három négyévente valamelyik nevesebb folyóirat futólag lovaggá üti reprezentáns, magasra értékelt közléssel, hogy azután megint hosszú évekre elengedjék a kezét, boldoguljon egyedül, ahogy tud, végtére is mindenki olyan, amilyen.

Igaz, Rike roskatag figurája tényleg nem volt akármilyen jelenség. Ahogyan Szepesi Arttila barátja fogalmaz, „életében könnyelmű volt, kiszámíthatatlan és önpusztító, de a költészetben nem ismerte a félmegoldásokat.” Tegyük hozzá: olyannyira nem, hogy miután visszatér – jóformán meghalni – szülővárosába, sok ragyogó verse között a talán a legmegrendítőbbet érzem most a Petri Ferit szerető-becsülő lényeg legteljesebb, legplasztikusabb kifejeződésének:

„Itt maradni.
Leülni Juhász Gyula asztalához.
Sóhajok hídja alatt
ugyanabban a harangszóban;
levelet írni Nakonxipánba
ugyanazon a kórházi ágyon;
ittmaradni;
őrizni Dózsa fejét,
Annával,
aki nincsen többé.”

Igen, Petri Csathó Ferenc Juhász Gyula asztalánál őrizte közös szülővárosunkban a nem létezőn is örök Annával Dózsa fejét, amelyről tudjuk, hogy magyar titok és egyszer még beszélni fog. Vajon Szeged határában, ott Deszken, a tudószanatóriumban azon a 97-es tavaszon, a májusvégi verőfény utolsó perceiben eszébe jutott-e még a hortobágyi kisfiú megalázottsága és megszomoríttósága, egész szörnyűséges gyermekora, midőn, miként Szepesi írja, ott „a pusztai istállóban, míg más gyerek játszott és mosolygott, ő szorongva hallgatta a smasszerok rikácsolását. És ez a rettenetes, alvilági hang sosem halkult el benne egészen”? Nem tudom. Nekem Rike sohasem volt

sem alvilági, sem igazán elátkozott költő-figura, de afféle züllött, jobb sorsra érdemes kolléga sem. Hat évvel fiatalabb lévén nála, a nekem is szóló, sűrű „nagyfiam!”-oknak volt létjogosultsága, de nekem külön nevet is adott: a szerkesztőségi titkárságon látott, tanácstalan ifjúkori téblábolásaim után a „Domi, a nemzet topogánya” epithon ornansával tisztelt meg, amit szinte csak ő mondogatott rám, de ő aztán jóformán mindennapos gyakorisággal. Ott toporogtam szobánkban vagy a folyosón vagy Nikolényi szobájában, és nem sok fogalmam volt arról, hogy tőlem másfél méternyire mekkora költő veri az írógépet hosszú-hosszú éveken át. Így hát, Ferikém, most is csak topogok, toporgok itt előtted, ha tán nem is tanácstalanul, de a megilletődött szeretet és a sajna, mindörökre megkésett elismerő tisztelet szavaival birkózva, s ez már bizony ezután így is lesz, mindig, mindig.

*

Az Úr 1991-dik éve majdnem olyan súlyú eseményekkel végződik, mint a több szempontból végső korszakhatárnak tekintett 1990-es vagy akár az 1989-es. A nyár elején kitört, helytelenül délszláv háborúnak nevezett szerb-szlovén, majd szerb-horvát hadakozás Európában nemcsak az 1945 óta töretlen béke végét jelenti: egy tartós nyugati illúzió, az úgynevezett enyhülési politika okozta báva nyugalmi állapot végérvényes kudarcát is bizonyítja, drasztikus erővel. Emlékszem, Vukovár hosszas ostroma és a turista-csodaparadicsom Raguza-Dubrovnik lövetése olyasféle hitetlenkedést váltott ki a bambán ostoba nyugat-európai közvéleményből, mintha azt kellett volna kényszerűen fölfedezniük, hogy a kétéves kisfiú bizony olykor bepisil vagy hogy a tizenhat éves leánkának bizony a szépeltő vallomásokon túl olykor másfajta, zsigeri természetű vágyai is támadhatnak. Ez a mindinkább dühítő álszent-bugyuta rácsodálkozás határozta meg kívülről a mind véresebb balkáni történeteket – idehaza pedig az Antall-kormány első éve, a taxisblokádtól esztendővel megfejelve, minden korábbinál vadabb és elszántabb ellenzéki (ellenséges) támadássorozat hozott, karácsony előtt már olyan produktumokkal, mint az október 23-i Göncz Árpád-botrány vagy a hírhedett Landeszman-nyilatkozat a bő gatyáról meg a fütyülő barackról. Amikor pedig december 12-én a Magyarok Világszövetségének rendkívüli küldöttközgyűlése közfelkiáltással Csoóri Sándort választja meg a szervezet elnökének: a reakciók a kezdetektől mindvégig tökéletesen illenek ebbe a vonulatba. (Csak egyetlen, nem akármiként származó és nem akármilyen című gyöngyszem: Eörsi István: Csoóri Sándor bankszámlája föl van virágozva.) Jelkép, vagy valami más – gondoljon ki-ki amire akar: ugyanezen a december 12-i napon ratifikálja Oroszország a Szovjetunió megszűnését kimondó, úgynevezett minszki nyilatkozatot. Úgy is lehet mondani: közjogi (államjogi?) értelemben azon a napon szűnik meg a magyarságot 1945 óta elnyomó-megszálló nagyhatalom, amikor minden magyarok világszövetségének első emberévé Csoóri Sándort választják meg...

A költő-esszéista elnök azonnal építkezni kezd. A Magyarok Világszövetségének 2000-ig tartó nagy megújulási folyamatát, a döntő jelentőségű, nagy változásokat egytől-egyig a Csoóri-korszakhoz kötik – méltán. És alig telik el egy jó hónap, vala-

mikor 1992 januárjának vége felé Szegeden megcsörren a telefonom: Csoóri Sándor kérdezi, tudok-e másnap Budapesten a Vörösmarty téren, a Gerbeaud-ban lenni? A sarokasztal máig – holtom napjáig – előttem, Csoóri hangja a fülemben: „tudnál te a Hornyik Miklóssal együtt dolgozni?” Nemsokára indul a világszövetség lapja, oda kellene jönnöd. Alighanem dadogok, enyhe önkívületben.” De akkor föl kell ám adni a szép szegedi lakást, László.” Áprilisban búcsúztatnak, akkoriban már hetente egy-két napot Pesten vagyok, a hónap végén Für Lajos és Raffay Ernő jóvoltából költözöm be a kőbányai Honvéd szálló tizedik emeleti garzonjába.

És megkezdődik a szerkesztőségi élet. Ami legalább annyira különbözik a tizenhat éve megszokottól, mint amennyire sokban nagyon is hasonló. Persze a közeg, a hangulat, a milió alapjaiban más, nem beszélve a szereplőkről. A Budai Vigadó Corvin téri épületében, a Magyar Állami Népi Együttes székhelyén, ahol az 1988 novemberi indulás után először a Hitelt is szerkesztették, a Világszövetség második emeleti szobáiban a gyorsan kialakuló törzstársaság kifejezetten reprezentatív: mindennapos vendég Beke Gyuri bátyánk és Czine Mihály; a Nagybányáról Budapestre került nagyszerű regényíró, Pusztai János; a nagy főszerkesztő, Hornyik Miklós régi délvidéki tanítványai-barátai, Dudás Károlytól Tari Istvánig; Erdély első kritikusa, Nagy Pali bátyánk éppúgy sűrűn megfordul itt, mint Kárpátjáról Debreceni Mihály és Münchenből Borbándi Gyula; itt találkozom először a történész Tamáska Péterrel és az író Wodianer-Nemessúri Zoltánnal; megismerkedhetek Kuczka Péterrel és Szilvási Lajossal, Sylvester Lajossal és Monoszló Dezsővel, László Gyulával és Herceg Jánossal. Lehetne folytatni.

Mi belsősök – ha jól emlékszem, hatan – ebben a kavargásban, ebben az eleven, pezsgő, színes új szerkesztőségi légkörben eszmélünk egymásra. Időbe telik, amíg a talán legeredetibb figura úgy istenigazából felkelti a figyelmemet. Igazi vidéki magyar Krisztus-arc, a haj-, a szakáll- és bajusz-viselettől a kissé elégedetlenül maga elé meredő, élénk-szelíd pillantásig. Jócskán karikás szemeit és enyhén beteges arcszínét csak később fedezem föl, de addigra már a nem akármennyire karakteres figurákat imponáló számban felvonultató Világszövetség-szerkesztőségben is megállapíthatom: Endrődi Szabó Ernő a legoriginálisabb és ily módon a legfigyelemreméltóbb fickók közé tartozik. Olyan, aki iránt nemcsak közömbösnek nem lehet maradni, de akivel szemben az ember rövid ismeretség után ellenállhatatlan vágyat érez, hogy faggassa, belekukkantson a koponyájába és valamiféleképpen lássa, ismerje meg a lakhelyét, a szobáját, a könyveit, az egész életterét, tudja a fészkes fene, igazából miért. Ernőnek a világon mindenről azonnali és határozott és fölöttébb egyéni véleménye volt, eltökélt és sziklaszilárd elviséggel megfogalmazott – és bár mindig mindenféle vitára kész, ellenvetésekre felkészült, szellempróbáló akrobata-mutaványokra elszánt volt: szelíd és humoros lénye, a túlfeszített elvieket nála mindig pontozással fölényesen legyőző bohémsága e könnyed nagyvonalúsággal ötvöződve, barátian konfliktusmentessé varázsolt minden, mégoly súlyos és elég sűrű elvi (olykor eszmei) ellentétet is. Ernő hol kissé anarchisztikus forrófejű ifjoncnak, hol öreges aprólékoskodással a kákán is csomót kereső akadémikusnak tűnt – holott valójában egyik

sem volt: nyughatatlan, vibráló szelleme, elképesztő műveltsége és zaklatott, ifjúkori nyomorúságát olykor áradó líraiságba (még gyakrabban, később szinte állandóan: alkoholba) fojtó személyiségének szenvedély-zuhataga tette ilyené.

Alföldi ő is, Gyulán nőtt fel – születésébe belehalt édesanyja elhunytá után nem sokkal kerül oda, a nagyszülők, később anyjának lánytestvérei nevelik. Néprajz szakot végez, de a szegedi tanárképző főiskolán is diplomát szerez. Övé az a sors-változat, amely úgy változtat koravénné, hogy a tanultak avantgardisztikus kavarodásban zuitulódnak a szívben és az elmében, s koktéjljuktól, úgy látszik, minden lehet és annak az ellenkezője is. Holott semmi más – csak fájdalom az egész. Ernőt ez a fátum – hogy ő az az ember ezen a glóbuszon, akinek úgy volt édesanyja, hogy meghalt azért, hogy ő élhessen – alapjaiban határozta meg. A korszellem, még pontosabban a divat örülete és dilettáns sznobériája „avantgard költővé” avatta-avanzsálta, és nemsokára, jó darabig ő maga is hinni kezdte ezt a minősítést, mindinkább megfelelni is igyekezőn a megnyugtató besorolásnak.

„Ígérted ma éjjel hajón jön el hozzám a szerelem / aznap sem jött hajó és én tudtam ezt és azt is hogy hajótlán / igen hajótlán minden éjszaka és azt is hogy minden hajótlán / éjjel egyre mélyebbre ereszti gyökerét koponyámba a végzet / egyetlen mondata.”

Ha figyelmesen elolvassuk ezeket a sorokat – Ernő pesti lakhelyét idéző versciklusának, a *Lámpauccabuszonnégy – Pesterzsébet-külsőnek* e részletét – bármiféle avantgard helyett csak a szeretet- és szereleméhség keserűségét és fájdalmát tanulmányozhatjuk, semmi egyebet.

Igazán elátkozott költővé persze őt is mámor-kalandjai tették. Háy János a Litera irodalmi portál egyik 2005-ös számában eleveníti fel 1990-es, egyhetes utazásukat a végnapjait élő Szovjetunióban – mintha a két-három évvel később közösen megéltéknek (bár trágárul, de azért szemléletesen tálalt) előkép-történeise lennének. Vodka és újra vodka, üvegek és örültségek: a mértéktelenség és ama bizonyos action gratuite már-már abszurd hajszolása. Csakhogy itt és most logikai és lélektani szempontból csak látszólag indokolatlan vagy megmagyarázhatatlannak tűnő, amit Ernő tesz: a váratlan, kiszámíthatatlan tettek, az ittas ember indulat- és dühkítőrései, akárcsak a jóformán folyamatos belekeveredés bohózatig hatoló szituációk özönébe – mind-mind egy, az elviselhetetlen ellen harcolni próbáló, mindinkább a végső szétesés előtt tántorgó-ténfergő személyiség reakciói. Ernővel akkor volt érdemes – legtöbbször akkor is lehetett – érdemi, normális, kellően mély és őszinte emberi párbeszédet folytatni, amikor az egyik ivászaton már túl volt, a következőnek meg éppen a kezdeténél tartott. Ha ilyenkor próbálkoztam, egy nyugtalanul vergődő, legtöbbször megindítóan kisfiús ember szürkésféhér Krisztus-arca meredt rám, aki vallani akart a múlttól és számot kívánt vetni a jelennel, a jövőt pedig, akárcsak valami értéktelen alkoholmentes lötytyöt, vadul félretolta. A szuzdali kolostorok között először ellentmondást nem tűrően magáévá akarja tenni az erdész feleségét, később rátámad író-útítársára, másnap reggel büntudatos önmarcangolás – igazi dosztojevszkiji jelenet a huszadik

század végéről: „Másnap reggel a költő már ott ült az asztalnál a földszinten, mikor odamentem.

– Szia – mondom.

– Szia – mondja.

Hallgattunk.

– Hülye voltam tegnap? – kérdezte.

– Á, nem – mondtam –, csak meg akartál ölteni.

– Ne haragudj – mondta.

– Á semmi – mondtam és tovább hallgattunk.”

Ernő az élettel és az elmúlással egyszerre, párhuzamosan és vállvetve küzdött, noha ennek többnyire nem volt tudatában. Néha igen:

„lényedbe az elmúlással szeretnék végleg belopózni
ha meghalok föld alá viszem az arcod
szétázó fogsorom jéghideg vizekre
bolyhos férges csillámló hadára testálja ízéd
szétcsgorgó szememből kimarja rideg agyaggá
oldja a föld lúgja lenti mosolyod”

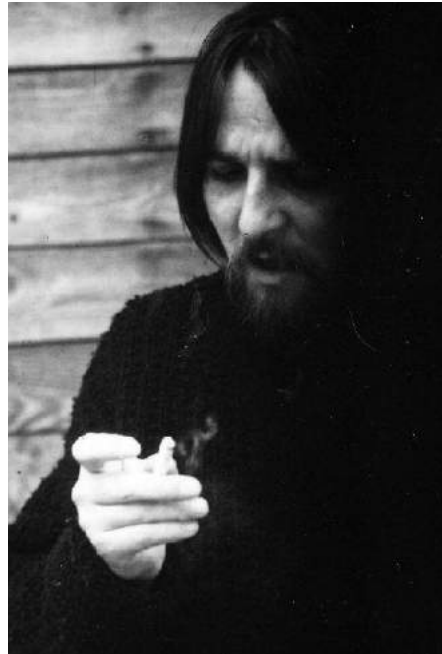
Vélhetően erre felé található sok action gratuite indoka – egész, elátkozott költői habitusának végső esszenciája is. Ami persze összekapcsolódott jó adag, nem is akár milyen mélységű és színvonalú intellektualitással – ez a költő szellemiekben, megkockáztatható, a legnagyobbakhoz hasonlítható nívót közelítette. Szenvedélyesen érdekelték az elnyomott, létükért küzdő, a kihalás felé tántorgó népcsoportok (ezért utazott a Szovjetunióba is): az észak-amerikai indiánok maradványai, a navahók meg az irokézok, Európában a baszkok és a katalánok és a gagauzok, a volt Szovjetunióban a csecsenek, a nyenyeczek, az enyeczek, a nganaszánok, a szölkupok és a többi. Hihetetlenül felkészült és tájékozott volt ügyeikben, érdeklődés hiányában is olykor meglepően izgalmas kiselőadásokat rögtönzött róluk, ha netán ilyesmiről kérdezősködtem, felcsillant a szeme, végigsimított hosszú haján, azután belekezdett. Mint mindenben, ebben sem ismert mértéket: idővel kénytelen voltam humorra váltani. Nemsokára állandó eposzi fordulatunkká, folyamatos duó-produkciónká vált: Rejtő Jenő segítségével úgy vágtam el a megállíthatatlan csecsenek, enyeczek, stb. tematikájú végtelenített tanfolyamot, hogy A tizennégy karátos autóból megidéztem-kiforgattam Würfli úr és Gorcsev Iván dialógusát, midőn Würfli úr unos-untalan az orosz zenészeket, illetve általában a művészeket emlegeti, Gorcsev pedig minden alkalommal kiegészíti: „továbbá a kőfaragók és a balett-táncosok, maga szörnyeteg!” Valahányszor ezt elismételtem Ernőnek, halovány mosoly kíséretében csak legyintett – ez sem ért meg igazán engem, én marha pedig azt hittem – és már járta is tovább gyakori délelőtti-kora délutáni útjait a budai Vigadó épületében: sorra nyitott be az általam népi együttes irodáiba, s az ott dolgozó, bennünket csak igen felületesen ismerő lányoktól-asszonyoktól éppúgy folyamatosan kunyerált kisebb összegeket, mint a

külsős szerzőktől, titkárnőnktől, Pannitól, a küldönctől, a főszerkesztő-helyettestől – bármelyikünkötől. A lejmolás végeredményétől megmámorosodva, lelkesen magyarázva tartott azután velünk – már késő délután, persze derekas előedzés után – a közeli, Székely utcai Bástya borozóba, nem sejtve, hogy ez legtöbbször már kifejezetten sok lesz neki. Távozáskor a pincehelyiség lépcsőin megpróbálva felfelé botorkálni, szemei már görcsösen össze-összerándultak, Hornyik Miklós feddőleg rá is szólt, „hát már nem látsz, te!” – „hagyjad, de akar!” vágtuk rá kórusban, menetrend szerint. Ernő meg – tényleg akart. Szenvedélyes, görcsös, alkoholba ölt élet-szeretete eközben (ki figyelt akkor erre?) olyan emlékezetes verseket íratott meg vele, mint a megint csak avantgardos szörny-áruhába öltöztett, a JAK-füzetek sorában Lelet címmel 1986-ban napvilágot látott, egyetlen megjelent kötetében olvasható *Konyak és gerbera*:

„szóval akkor azon a napon – tegnap? tegnapelőtt? öt – tíz – ötven éve? vagy még jóval azelőtt? kibomlott bennem valami nevenincs érzés (valami karc-finom fájdalom koraeste) mikor a túloldalon barnájából rámbiccentett szerkesztőúr-ady-endre akkor azon a délutánból szétindázó esten a korzó – váradon kolozsvárt kassán vagy épp budapesten – mézízű élveteg s elomló zenével volt teli (az utcákon szerteszét plakátrengeteg hirdeti: a tűzoltózenekart vezényli weinberger szepi) és szállt remegve habosan kerengve az argentin tangó piros tetők fölött lebegett szétterülve s lenn a kertekben rózsák dáliák hortenziák rejtették kelyhükbe a számtalan bódult-szerelmes pillepárt fénylett pezsgett forrt az estéli város: lám habot vet örvénylik kavargoz az úttestre ki-kicsap dagadoz színes folyamként az emberáradat: (...)valami kábult riadalom és bennem is valami régtől várt féléber álom valami karc-finom fájdalom) az asztalon konyak és szál gerbera és tangó kereng ömlik ragyogva / remegve és felejthetetlen a késődélután (a koraeste) amikor lassúdan alámerült zuhanórepülése után talpaspoharamban egy magányos pillangó gyöngyházszínű összezúzott teste.”

Ez az ígésző szépségű látomás-áradás a maga prózaverses ömlésében pontosan mutatja, mik rejtőztek ebben a korán roncsolódni kezdő lélekben: Ernő kontrollálatlan örültségei mögött olyan izgalmasan vonzó poétai mélyvilágok bújtak meg, amelyek tán a szokványos elátkozott költőknél is elátkozottabbá tették ezt az ötven évet sem élt magyar férfiút. Amikor valamikor 1993 tavaszán imádott Gyulájára hívta meg lapbemutatóra a Világszövetség szerkesztőségét, az önkormányzat vendégházába éjjel két óra tájban érkező mentő szirénája már a legvégső figyelemztetések egyikének szá-

mított: a hörögre fekvő költő (kisebbfajta alkoholmérgezése lehetett) látványa megidézte a pár hónappal korábban velünk Kárpátalját bejárt Ernő – ott és akkor kimondottan hősies – alakját. A 2013-as Hornyik Miklós-émlékkönyvben (Róka koma) Debreceni Mihály írja: „November volt, első este Ungváron zsúfolt ház előtt mutatkoztak be a munkatársak: Hornyik Miklós, Domonkos László, Tóth László, Endrődi Szabó Ernő és Hegedűs Panni, a szerkesztőségi titkárnő. Másnap Beregszász felé vetük az irányt, ahol sajnos elmaradt a találkozó, a vendéglőben estére kialudt a villany (Kárpátalján ez elég gyakori volt akkortájt), csak néhány érdeklődővel tudtunk szűk körben, de ízletes vacsora mellett elbeszélgetni. Amikor késő este visszaértünk Ungvárra, kiderült, hogy kiöntött az Ung, a folyó jobb parti része, közte a szállodánk, a Sport Szálló is víz alá került. (Kárpátalja egész Európa árvíz által leginkább veszélyeztetett területei közé tartozik, csak a közelmúltban, azóta 1995-ben, 1998-ban, 2001-ben, 2008-ban és 2010-ben is súlyos árvíz sújtotta vidéket.) Egy kételtű páncélozott harcjármű, úgynevezett BTR segítségével tudtunk csak bejutni a szállodába, ahonnan napközben evakuálták már a vendégeket.(...). Endrődi Szabó Ernő még az ebédnél szerzett egy üveg vodkát, mondván, jól jöhet az még este is. Ezt gyertyafény mellett, az üvegből kortyolgatva fogyasztottuk el, a szálloda halljában ücsörögve, alkalmi szigetlakók a zajló tenger közepén, a megfelelő kommentárok kíséretében. Igazi kárpát-medencei szerkesztőségi értekezlet volt.”

Kis kiegészítés: azon az estén – és másnap is – még valami történt. Ernő, félmó-lés állapotban, térdig vízben járva, hosszú garabonciás-kabátját egy árvízi „jegyes” menyasszonyi fátylaként a víz színén maga után húzva járt-kelt, buzdított, mentett, sírogató öregasszonyokat ölelgetett, kiabáló embereket nyugtatgatott – Krisztus-feje csapzott, vizes hosszú hajával előttem – és mikor az egyik külvárosi ház előtt az ólmos ég alatt a vízben gyalogolva feltűnt, a döbbségre: hát maga honnan jön, fiatalember? – higgadtan válaszolta: „Budapestről, a vízen át.” Székesfővárosi Jézus, kárpátaljai jelenés, kilencvenes évek eleji magyar világ.

Nem sokat beszélt – még mindennapos belőtt állapotában sem – édesanyjáról, az egész, nem egészen öt évtizednyi életét alapjaiban meghatározó fiatalasszonyi mártíriumról – annak a velőig hatoló, gyönyörűséges iszonyatról, hogy 22 éves édesanyja élet-feláldozásának köszönhette mindnyájunk legnagyobb kincsét: saját életét. Hogy a Legszeretettebb ennyire tudhat szeretni és ez ilyen történetekhez vezethet: aligha-

nem fölfoghatatlan. Ez a fölismerés legalábbis földolgozatlan – mert földolgozhatatlan – maradt benne, vélhetnénk teljes joggal. Azután – már 1997 júniusi halála után – előkerült az a szokatlanul hosszú verse. Ami talán mindent megmagyaráz.

„Anyám, / miért hagytad itt remegő fiadat, / oly korán, hogy meg sem láthatalak? / Anyám, / Belőled épp kiszakadtam, s már hűtlenné váltál / hozzám, / Anyám, / Anyám, / Anyám, / ismeretlenül is hozzád köt minden fű, / gyökér, virág, mert általad létezhetem, mért hagytál el, / Anyám? (...) Legalább ismertelek volna /. Legalább láthatlak volna ravatalon, / így csak fohással varázsolhatom / képzelt lényed testem közelébe / képzelm: élsz, hogy ismerlek, Anyám... / és ilyenkor mesélek neked / nézd, milyen nagyra nőtt fiad, / mesélek, nem, nem sírok, mesélek / neked, Anyám. / A világ, lásd, forog tovább, / minden a maga útján, / rendíthetetlen folyásában / csak én itt / nélküled és nélkülem, / csak én itt / kiszakadva létedből, belehalva létembe, / csak én, / vastörvények között, Anyám, / egyszeri fiad, / kinek még azt sem adtad, / hogy tisztességgel elsirasson.(...) Ó, Anyám, Anyám, Anyám. / Lásd, sosem mondhattam, / de most úgy, / mintha neked... / Minden második szavad neved. / Anyám.”

Hosszú évekkel később, véletlenül tudtam meg, hogy Endrődi Szabó Ernő a közeli terézvárosi templom kriptájában nyugszik. A terézvárosi templomot Avilai Nagy Szent Terézről nevezték el. Akiről feljegyezték, hogy egyszerre volt szent és zseniális szellem, hogy kemény, harcos természet volt és hogy öregségében is friss és fiatalosan szép maradt, és állítólag ez volt a hitvallása: „semmi meg ne rettentsen. Minden elmúlik. Egyedül Isten marad ugyanaz. A türelem mindent elér. Ha Isten a tiéd, semmi nem hiányzik: Isten egyedül elég!”

